

Sich die Hände schmutzig machen^o

Nadat de oorlogsmachine van een bezetter over een land en een gemeenschap is gerold, houdt het leven aldaar niet op te bestaan. Men beseft natuurlijk dat de dingen (misschien) nooit meer dezelfde zullen zijn als voorheen. En men beseft ook wel, om het met de Tsjechische schrijver Milan Kundera te zeggen, dat men voortaan zal moeten leren leven met een soort *"blijdschap die niet van grappenmakerij en ironie houdt"*.¹ Maar eigenlijk tikt de klok gewoon verder. De warme bakker bakt alweer, voor dag en dauw, voor zijn getrouw cliënteel. De gepensioneerde rekent er verder op dat de versgedrukte bankbriefjes wel van ergens zullen blijven komen. De hoofdonderwijzer fietst naar zijn schooltje, waar hij het hek opent voor de lawaaierig aanstormende kinderen. De sinds jaar en dag fungerende burgemeester haast zich naar zijn gemeentehuis, want er moeten die dag nog belangrijke beslissingen worden genomen. Er heerst dus niet meteen een noodlotsuur. Het lijkt eerder alsof de tijd zijn eigen schijn ophoudt.

Maar zijn en schijn is twee. Achter de schermen moeten snel de eerste accommodaties aan de nieuwe toestand plaatsvinden. Want de bezetter is machtig en hij zal niet meteen opnieuw vertrekken. Misschien zelfs nooit meer. Er moeten dus 'handen worden vuil gemaakt', hetzij met de bezettingsstroom mee, hetzij er tegenin. Hetzij het een na het ander, in volgorde van opportuniteit.

Een dergelijke casus wordt in dit tijdschrift behandeld door Brecht Lein in zijn *Jef Van Bilsen tussen Hendrik De Man en Tony Herbert. De politieke zoektocht van een ex-Dinaso*.²

Na de gewelddadige dood van zijn dominerende voorman Joris Van Severen (1894-1940), viel het Verdinaso uiteen in elkaar bestrijdende 'alternatieven'. De be-

^o Titel ontleend aan: S. Kirchner, *Sich die Hände schmutzig machen*, in: *Kulturaustausch. Zeitschrift für internationale Perspektiven*, jg. 62, 2012, nr. II, p. 59.

1. M. Kundera, *De grap*, (vertaling naar het Nederlands), Amsterdam, 2002, p. 36.

2. Zie ook het eerste deel van de bijdrage van B. Lein, *Jef Van Bilsen en het einde van het Verdinaso*, in: *Wt*, jg. 71, 2012, nr. 1, pp. 34-56.

langrijke Gentse Dinasokern rondom Jef François (1901-1996) evolueerde (met een helpende hand vanwege de bezetter) naar het vnv en naar de Eenheidsbeweging, die beide de via regia vormden naar de volledige en openlijke collaboratie met de bezetter. De andere belangrijker Dinaso-kern, waarin Jef Van Bilzen een ambitieuze rol opnam, zocht een andere weg binnen het credo van de Nieuwe Orde.

Eerst kwam de socialistische leider Hendrik De Man (1885-1953) in het vizier. Maar noch de dinaso's rondom Van Bilzen noch de figuur van De Man zelf waren voldoende enthousiast om dit soort Duitsvriendelijke Eenheidsbeweging op gang te trekken. Nadien kwam Van Bilzen in contact met de Kortrijkse industrieel en oud-vnv'er Tony Herbert (1902-1959). Herbert was, via het Verdinaso en het Belgisch establishment, ver verwijderd geraakt van het Vlaams-nationalisme. Hij evolueerde naar een uitgesproken royalistische en antiparlementaire, belgicistische houding en verwachtte vanaf het begin van de oorlog alle heil voor Vlaanderen en België van een geallieerde overwinning.

Een gevolgtrekking daarvan was dat Herbert een clandestiene verzetsbeweging uitbouwde. De niet-attentistisch ingestelde Van Bilzen sloot zich bij die beweging aan en werd er zelfs de spil van. Uiteindelijk landde Van Bilzen via dat engagement in het 'actieve' (gewapende) verzet.

Dit parcours bezorgde de rusteloze Van Bilzen na de Tweede Wereldoorlog een aureool dat hem toeliet nog een belangrijke rol te vervullen in de politieke, diplomatieke en academische geschiedenis van België.

Het wordt algemeen erkend dat de beide collaboraties – respectievelijk tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog – waarin de Vlaamse beweging zich sterk engageerde, een duidelijk verschillend karakter bezaten. Het ideologische, militaire en paramilitaire kader van de tweede collaboratie was immers geheel anders dan dat van de eerste (activistische) collaboratie. Beschouwd vanuit het Belgisch (staatkundig) strafrecht, waren zij natuurlijk allebei gericht op de vernietiging van België en dus strafbaar als een vorm van landverraad. *“Le crime contre la sûreté de l’Etat Belge”* zeg maar.

In zijn bijdrage *“Karel Fossey voor ‘t Assisenhof.” Een autobiografische getuigenis over een activistenproces* analyseert Luc Vandeweyer de zaak-Fossey. De auteur noemt de Brusselse boekhandelaar Fossey een *“atypisch activist”*, omdat hij niet eens in België verbleef toen het activisme zich hier ontwikkelde: hij werd namelijk reeds in het begin van 1916 opgepakt door de Duitse bezetter (wegens een poging tot het illegaal overschrijden van de Nederlandse grens). De Vlaamsgezinde boekhandelaar belandde in het hechteniskamp van Holzminden, waar hij terecht kwam in een milieu van Belgische (Franssprekende) krijgsgevangenen, meestal tegenstanders van de Raad van Vlaanderen en van de vernederlandste universiteit van Gent – o.m.

de bekende hoogleraar en historicus Henri Pirenne (1862-1935). De tegenstellingen waren dus meteen geboren: de 'Belgische' krijgsgevangenen eisten een Franstalige behandeling, de 'Vlaming' Fossey eiste een Nederlandstalige.

Karel Fossey (1894-1955) deed in het kamp van Holzminden wat de Franstaligen er uiteindelijk ook deden, nl. een bibliotheek beheren en lezingen organiseren. Wat hij deed, werd er door de Franstaligen echter beschouwd als activistische propaganda.

Was dat terecht, vraagt Luc Vandeweyer zich af. Omdat het gerechtelijk dossier van betrokkene – net zoals dat van vele andere activisten – in 1940 werd vernietigd, loopt het onderzoeksparcours van de auteur via een egodocument, nl. de nota die Fossey zelf schreef over zijn proces. Het is vanzelfsprekend dat Vandeweyer daarbij de eisen van de historische kritiek niet uit de weg gaat. Onderzoeksmatig belangrijk is ook dat de auteur zijn bijdrage besluit met een aanzet tot het beschrijven van de stand van de gerechtelijke bronnen inzake de vervolging van de activisten.

Een geheel verschillend type van een Vlaamse activist was de Gentse Vlaamsgezinde socialist en letterkundige Achilles Mussche (1896-1974). Mussche behoorde tot de revolutionaire stroming van jonge Vlaamsgezinde intellectuelen en kunstenaars die in die dagen bijna ipso facto tot het activisme werden gerekend. Dat kostte hem zijn baan in het onderwijs, waarna hij een aantal jaren in de journalistiek bedrijvig werd. Hij keerde nadien weliswaar terug in het onderwijs, maar hij bleef ook actief als journalist en literair recensent, o.m. voor het socialistische dagblad *Vooruit*. Tijdens de Tweede Wereldoorlog trad hij toe tot het verzet in Gent. In 1945 werd hij de eerste voorzitter van het socialistisch geïnspireerde August Vermeylenfonds. Als letterkundige wordt hij hoofdzakelijk herinnerd om zijn humanitair-expressionistische dichtbundel *De Twee Vaderlanden* (1927) en zijn sociaal-historische roman *Aan de Voet van het Belfort* (1950).

De cultuurkritische visie van Mussche was tegelijk Europees en oosters geïnspireerd. Opvallend was daarbij de invloed die hij onderging vanwege de moderne Indische mystieke dichter en denker Rabindranath Tagore (1861-1941), die in zijn antimaterialistische en spirituele wereldbeschouwing het oosten met het westen poogde te verbinden.

In zijn bijdrage *De sociale cultuurkritiek van Achilles Mussche. Een internationaliserende en tagoreaanse lezing van de dichtbundel 'De Twee Vaderlanden'* analyseert Stefan Van den Bossche het cultureel, menselijk en maatschappelijk engagement van de 'postactivistische' dichter Achilles Mussche. "*Mussche*", aldus Stefan Van den Bossche, "*herkneede en integreerde Tagores waarden en expliciteerde ze vanuit zijn Vlaamsgezindheid en naoorlogse [d.w.z. na de Eerste Wereldoorlog] ervaringen in de zin van een maatschappelijk en internationaal georiënteerd engagement*".

Mussche beschouwde de Vlaamse culturele en sociaaleconomische emancipatie als zijn socialistische plicht en werd na de Tweede Wereldoorlog de spilfiguur van een beweging die een dergelijke aandacht wilde integreren in het gedachtegoed van haar (socialistische) politieke partij.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT